

YASHIL IQTISODIYOTDA CHEKLANMAGAN TABIIY RESURLARDAN FOYDALANISH YO'LLARI

O.X.Maxmudov

TDIUAF “Mutaxassislik, ijtimoiy gumanitar va aniq fanlari”

kafedrasi professori, i.f.dTDIUAF

“Iqtisodiyot” ta’lim yo’nalishi 50/24 gurux talabasi:

F.M. Mamasidikov

Kalit so’zlar: iqtisodiyot, resurs, eksport, energiya, panel, elektr, energiya, xavfsizlik, global, ijtimoiy, foyda, strategik, texnologik, xavfsizlik, rivojlanish, manba, aholi, quyosh, yorug’lik, atrof-muhit, ekologiya, turbina.

“Yashil” iqtisodiyotda cheklanmagan tabiiy resurslardan foydalanish bugungi kunda “Yashil” iqtisodiyotning birlamchi bo’g’ini desak adashmagan bo’lamiz. “Yashil” iqtisodiyot rivojida cheklanmagan resurslar (Quyosh energiyasi, Yorug’lik energiyasi va Shamol energiyasidan) keng miqiyosda foydalanish jamiyat uchun va atrof muxit uchun yuqori darajada foyda keltirishi aniqdir. Shuning uchun muhtaram prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2025-yilni Atrof muxitni asrash va “Yashil” iqtisodiyot yili deb atashni taklif qildilar va 2025-yil shunday nom bilan ataldi. Yashil iqtisodiyotda cheklangan tabiiy energiya manbalarini, cheklanmagan tabiiy energiya manbalari bilan almashtirish muhim ahamiyatga ega. Zeroki, iqtisodiyotning asosiy muomosi bu- extiyojlarimiz cheksizdir, ammo resurlar cheklangani hisoblanadi. Va bugungi kunda qurilayotgan Yangi O’zbekistonning istiqbollik kelajagini rivojlantirish uchun tabiiy cheksiz resurlardan samarali foydalanish juda muhim o’rin tutadi.

Cheklangan energiya resurslarini, cheklanmagan energiya manbalariga almashtirishning atrof muxitga ta’siri: Cheklangan energiya resurslarini (masalan: gaz, ko’mir va neft) cheklanmagan energiya resurslariga (quyosh, shamol va yorug’lik) manbalariga almashtirishning atrof-muhitga ta’siri ko’plab ijobiy o’zgarishlarni olib kelishi aniqdir. Quyida ba’zi asosiy ta’sirlar keltirilgan:

Havo ifloslanishining kamayishi: Fosil yoqilg’ilarni yoqish orqali chiqariladigan ifloslantiruvchi moddalar (masalan, karbonat angidrid, azot oksidlari, va boshqa zararli gazlar) atmosferaga chiqariladi. Cheklanmagan energiya resurslari, xususan, quyosh va shamol energiyasi, havo ifloslanishini sezilarli darajada kamaytiradi, chunki ular tabiiy manbalardan foydalanadi va chiqindi gazlar chiqarilmaydi.

Issiqlik effekti va iqlim o’zgarishi: Fosil yoqilg’ilarni yondirish global iqlim o’zgarishiga katta ta’sir ko’rsatmoqda, chunki ular ko’p miqdorda karbonat angidrid (CO₂) chiqaradi. Cheklanmagan energiya manbalari, ayniqsa qayta tiklanuvchi energiya manbalari, issiqlik effektini kamaytirishda muhim rol o’ynaydi, chunki ular

karbonat angidrid va boshqa issiqxona gazlarini chiqarishmaydi.

Resurslarni tejash: Fosil yoqilg'ilar cheklangan resurslar hisoblanadi va ularni qazib olish atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin (masalan, yer osti suvlarini ifloslantirish, erni buzish, o'rmonlarni kesish). Cheklanmagan energiya manbalari, aksincha, tabiiy resurslarni uzluksiz ta'minlashga imkon beradi va ular o'z-o'zidan tiklanadigan tabiiy manbalardir (masalan, quyosh nuri va shamol).

Biologik xilma-xillikni saqlash: Yoqilg'i qazib olish va energetika uchun tabiiy resurslarni ishlatish ekologik tizimlarga zarar yetkazishi mumkin (masalan, o'rmonlarning kesilishi, yerning degradatsiyasi). Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bu zararlarni kamaytiradi, chunki ular tabiiy tizimlarga kamroq ta'sir qiladi.

Atrof-muhitning yengillashishi: Qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, shuningdek, qishloq joylarida atrof-muhitning saqlanishiga yordam beradi, chunki bu manbalar ko'proq lokal darajada ishlaydi va kamroq transport xarajatlari bilan foydalaniladi.

Cheklanmagan iqtisodiy resurslarni jamiyat uchun foydalari: Iqtisodiy energiya resurslarini cheklanmagan holda samarali ishlatish jamiyat uchun bir qator foydalar keltirishi mumkin:

Iqtisodiy o'sish: Energiyani cheklanmagan va samarali tarzda ishlatish ishlab chiqarishni ko'paytiradi, bu esa iqtisodiy o'sish va rivojlanishni ta'minlaydi. Energiya sektori barqaror rivojlanishi orqali turli tarmoqlarda yangi ish o'rinlari yaratiladi.

Sotuvlar va eksportni oshirish: Energiya manbalari samarali ishlatilsa, ishlab chiqarilgan mahsulotlar va xizmatlarning raqobatbardoshligi oshadi. Bu esa eksportni ko'paytiradi va iqtisodiy muvozanatni yaxshilaydi. Shuningdek, mamlakatimizda bugungi kunda taqriban 6.5million tonna qazib olinayotgan ko'mirning qarib 65-70% miqdori energiya ishlab chiqarish uchun foydalaniladi, lekin shu miqdorni cheklanmagan tabiiy resurslardan foydalanish orqalik bevosita 30-35% ga tushurish imkonlik hisoblandi.

Energiya xavfsizligini ta'minlash: Mahalliy energiya manbalaridan foydalanish davlatni global energiya bozoridagi tebranishlardan kamroq ta'sirlanishiga olib keladi. Bu esa strategik xavfsizlikni oshiradi.

Innovatsiyalar va texnologik taraqqiyot: Energiyani samarali ishlatish bo'yicha yangi texnologiyalarni rivojlantirish va innovatsiyalarni rag'batlantirish, jamiyatning umumiy ilm-fan va texnologiya rivojlanishiga turtki beradi.

Resurslar samaradorligini oshirish: Energiya resurslarining cheklanmagan va samarali ishlatilishi tabiiy resurslar isrofini kamaytiradi, bu esa kelajakda resurslarning yetishmasligi xavfini kamaytiradi.

Shu bilan birga, iqtisodiy energiya resurslarining cheklanmagan ishlatilishi barqaror energiya siyosatiga, infratuzilmani modernizatsiya qilishga va ekologik

normativlarga muvofiq bo'lishi kerak.

Yorug'lik va quyosh panellaridan foydalanish zavod va fabrikalarda elektr energiyasini shular orqalik tejash va kelajak uchun zaxiralash: Yorug'lik va quyosh panellaridan foydalanish zavod va fabrikalarda elektr energiyasini tejash va kelajak avlodlar uchun zaxiralashda juda muhim rol o'ynaydi. Quyosh energiyasi — bu toza va qayta tiklanuvchi energiya manbai bo'lib, u nafaqat energiya xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi, balki atrof-muhitga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Quyosh panellari yordamida quyoshdan olingan energiya elektr energiyasiga aylantiriladi, bu esa zavod va fabrikalarning energiya ehtiyojlarini qondirishda foydalanilishi mumkin. Buning natijasida:

Quyosh Energiya Texnologiyalari: Quyosh energiyasini olish uchun turli texnologiyalar mavjud. Eng keng tarqalganlari quyosh fotovoltaik (PV) panellari va quyosh termal tizimlaridir. PV panellari quyosh nurlarini to'g'ridan-to'g'ri elektr energiyasiga aylantiradi, termal tizimlar esa quyosh energiyasini issiqlik sifatida to'playdi va uni turli jarayonlarda ishlatadi.

Energiya Tejash va Qayta Tiklash: Zavod va fabrikalarda quyosh panellaridan foydalanish nafaqat energiya xarajatlarini kamaytiradi, balki energiya tejash va qayta tiklash jarayonlarini ham qo'llab-quvvatlaydi. Bu, o'z navbatida, energiya ta'minotining barqarorligini oshiradi va energiya narxlarining o'zgarishiga nisbatan muhofaza qiladi.

Iqtisodiy Foyda: Quyosh energiyasidan foydalanish, dastlabki investitsiyalarni talab qilsa-da, uzoq muddatda iqtisodiy foyda keltiradi. Energiya xarajatlarining kamayishi, shuningdek, energiya ishlab chiqarish jarayonida ishlatiladigan resurslar va materiallar xarajatlarini kamaytiradi. Buning natijasida, kompaniyalar o'z rentabelligini oshirishi mumkin.

Ijtimoiy Ta'sir: Quyosh energiyasi loyihalari ko'pincha yangi ish o'rinlarini yaratadi, bu esa mahalliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan tashabbuslar orqali jamoatchilikda ekologik ongni oshirishga yordam beradi. Masalan:

Energiya Mustaqilligi :Quyosh energiyasidan foydalanish, mamlakatlar va kompaniyalar uchun energiya mustaqilligini ta'minlaydi. Bu, o'z navbatida, global energiya bozoridagi o'zgarishlarga nisbatan kamroq ta'sirlanishni anglatadi.

Innovatsion Rivojlanish: Quyosh energiyasini ishlab chiqarish va saqlash texnologiyalari doimiy ravishda rivojlanmoqda. Yangi materiallar va ishlab chiqarish usullari, masalan, yuqori samaradorlikka ega PV panellari va akkumulyatorlar, energiya ishlab chiqarishni yanada samarali va arzon qilish imkonini beradi. Bu innovatsiyalar nafaqat energiya samaradorligini oshiradi, balki yangi ish o'rinlari va iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi.

Energiya Saqlash Texnologiyalari: Quyosh energiyasini saqlash texnologiyalari, masalan, batareyalar va boshqa energiya saqlash tizimlari, energiya ishlab chiqarish va

iste'mol o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi..Bu texnologiyalar yordamida, quyosh nuri mavjud bo'lmagan paytlarda ham energiya ta'minotini davom ettirish mumkin.

Atrof-muhitga Ta'siri: Quyosh energiyasidan foydalanish, an'anaviy energiya manbalariga nisbatan kamroq ifloslanish va karbon chiqindilarini kamaytiradi. Bu, nafaqat global isish jarayonini sekinlashtirishga yordam beradi, balki mahalliy ekologik tizimlarni ham himoya qiladi. Shuningdek, quyosh energiyasi ishlab chiqarish jarayonida suv resurslari kamroq ishlatiladi, bu esa suv ta'minoti muammolarini kamaytiradi.

Qonunchilik va Rag'batlantirish: Ko'plab mamlakatlar quyosh energiyasini rivojlantirish uchun turli rag'batlantirish va subsidiyalarni taklif qilmoqda. Bu, kompaniyalar va investorlarga quyosh energiyasi loyihalarini amalga oshirishda yordam beradi va energiya samaradorligini oshirishga qaratilgan tashabbuslarni qo'llab-quvvatlaydi. Shunindek, bugungi kunda davlatimizda quyosh va yorug'lik panellarini o'rnatish uchun turli xildagi keng ko'lamlik ishlar qilinmoqda

Kelajakdagi Rivojlanish: Quyosh energiyasi kelajakda energiya ishlab chiqarishning asosiy manbalaridan biri bo'lishi kutilmoqda. Texnologiyalarning rivojlanishi va energiya narxlarining pasayishi bilan, quyosh energiyasidan foydalanish yanada kengayadi.

Mamlakatimizning ko'plab hududlarida shamol resurslaridan elektr energiya olish: O'zbekistonning ko'plab hududlarida, xususan Qo'qon shahrida shamol energiyasidan foydalanish aholini elektr energiya bilan ta'minlashda muhim rol o'ynashi mumkin. Quyida shamol resurslari orqali aholini elektr energiya bilan ta'minlash yo'llari haqida ma'lumotlar keltirilgan:

Shamol Energiya Manbalari :Qo'qon shahrida shamol energiyasi resurslari mavjud bo'lib, bu energiya manbalaridan foydalanish elektr energiyasini ishlab chiqarishda samarali yechim bo'lishi mumkin. Shamol turbinlari yordamida shamol energiyasini elektr energiyasiga aylantirish mumkin.

Shamol Turbinlari O'rnatish: Qo'qon shahrida shamol turbinlarini o'rnatish orqali aholi uchun barqaror va toza energiya manbai yaratish mumkin. Bu turbinlar, shamolning tezligi va yo'nalishiga qarab, elektr energiyasini ishlab chiqaradi va mahalliy aholini energiya bilan ta'minlaydi.

Mahalliy Energiyani Ishlab Chiqarish: Shamol energiyasidan foydalanish mahalliy energiya ishlab chiqarishni oshiradi. Bu, energiya ta'minotining barqarorligini ta'minlaydi va aholi uchun energiya xarajatlarini kamaytiradi.

Ijtimoiy va Iqtisodiy Foyda: Shamol energiyasi loyihalari yangi ish o'rinlarini yaratadi va mahalliy iqtisodiyotni rivojlantiradi. Bu, aholi uchun yangi imkoniyatlar yaratadi va energiya ta'minotida mustaqillikni oshiradi.

Xulosa: Bugungi kunda jaxon va jamiyatda iqtisodiy o'sish tobora rivojlanar ekan, Atrof muxitni asrash orqalik mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirish bu har birimiz uchun ustuvor yo'nalish va maqsaddir. Men o'ylaymanki, Yangi O'zbekiston tarrahiyot strategiyasining uchunchi bo'limi ya'ni, Milliy iqtisodiyotimizni rivojlantirishda, "Yashil" iqtisodiyot va uning rivojlantiruvchi cheklanmagan tabiy resurslari muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, men taklif o'rnida shuni ayta olamanki, bugungi kunda mamlakatimizdagi ko'plab yirik fabrika va zavodlarni tabiy energiya resurslari, ya'ni yorug'lik va quyosh energiyalaridan unumli foydalangan holda elektr energiyasi bilan ta'minlasak maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Sh.Mirziyoyev(Yangi O'zbekiston Tarrahiyot Strategiyasi-2030)

Ch.Uilan(Yalang'och Iqtisodiyot)

O.Abdullaev(Raqamlik Iqtisodiyot)

Internet resurslar: <https://daryo.uz/> <https://www.wikipedia.org/>